

Rocznik Slawistyczny, t. LXXII, 2023

ISSN 0080-3588

DOI: 10.24425/rslaw.2023.147258

Małgorzata Korytkowska*

Instytut Slawistyki PAN
Warszawa

**Gramatyzacja kategorii partytywności jako efekt interferencji
(na przykładach z języków południowosłowiańskich
oraz z dialektów kaszubskich)**

1. Problematyka wpływów językowych na rozległym obszarze Słowiańszczyzny przyciąga od dawna uwagę badaczy. Wzajemne oddziaływanie na siebie systemów nasuwa interesujące problemy badawcze, wśród których znajdują się analizy procesów oddziaływania dwu systemów (jak np. niemieckiego i gwar kaszubskich), a także wielu systemów (np. w przypadku zjawisk na obszarze bałkańskim). Ta druga sytuacja sprawia, że stopień komplikacji powiązań i wpływów bywa znacznie skomplikowany. Dla przebiegu i rezultatów wzajemnego oddziaływania ma niewątpliwie znaczenie długość i intensywność ścisłych kontaktów danych społeczności. Czytelnym przykładem mogą być procesy zanikania leksyki pochodzenia niemieckiego na obszarze północno-zachodnich gwar kaszubskich (łącznie z obszarem gwar słowińskich) po II wojnie światowej, będące efektem przemieszczania się ludności i utratą intensywnego kontaktu między obydwojma językami. H. Popowska-Taborska (1998) poświęciła jedną z prac problemowi interferencji kaszubsko-niemieckiej w zakresie leksyki analizując przykłady poświadczone przez innych badaczy, materiał zawarty w słowniku B. Sychty, a także dokumentację własną, przy czym zastosowane zostały jasne kryteria ogra-

* Małgorzata Korytkowska, Professor Emeritus, The Institute of Slavic Studies of the Polish Academy of Sciences, Warszawa, Poland.

<https://orcid.org/0000-0003-3887-4822>.

e-mail: mal_kor@wp.pl.

niczające zakres badania. Tak więc uwzględnione zostały wyłącznie pożyczki występujące w dialektach kaszubskich – wykluczone starsze pożyczki słowiańskie oraz zapożyczone leksemy z dialektów polskich. Autorka zwraca uwagę na to, że na części obszaru wpływ dolnoniemiecki był tak silny, że prowadziło to do germanizacji tych terenów (dotyczyło to głównie gwar słowińskich), na innych terenach kaszubskich można zdaniem autorki mówić nawet o drastycznym naruszeniu rodzimej leksyki. Przeprowadzone badanie dokumentuje wycofywanie się słownictwa pochodzenia niemieckiego.

Zachodzące na Kaszubach procesy interferencji leksykalnej, zwłaszcza na ich północnym krańcu, są oczywiście tylko jednym z przykładów problematyki. Fakty wzajemnego oddziaływania języków na siebie w wyniku dłuższych, ścisłych kontaktów społecznych przejawiają się, jak wiadomo, na różnych poziomach języka, między innymi mogą skutkować nawet zmianami w systemach gramatycznych. Przykładem takich procesów są cechy języków sąsiadujących na obszarze Bałkanów (liga bałkańska), powstałe w wyniku bardzo długich wzajemnych wpływów językowych.

W tekście tego artykułu uwaga skupiona jest na wyrażaniu treści partytywnych na dwóch krańcach Słowiańszczyzny: w gwarach kaszubskich oraz w części języków południowosłowiańskich. Chodzi tu o innowacyjne w rozwoju tych języków konstrukcje zdaniowe typu bułg. *За закупка тя му даде om mopmama* / kasz. *Daj le mé od tego sówżęgo xleba* ... por. pol. *Na śniadanie dała mu tortu*. (*Na śniadanie dała mu trochę/kawałek tortu.*) // *Daj mi tego świeżego chleba!* (*Daj mi trochę/kawałek tego świeżego chleba!*). Interesujące jest to, że zmiany, które zaszły na odległych od siebie obszarach, nie mają jakiegokolwiek związku ze wzajemnymi wpływami językowymi między nimi – jest to przypadek dwu procesów interferencyjnych na dwóch różnych terytoriach objętych przez różne sąsiadujące i komunikujące się ze sobą społeczności. Tym bardziej interesujące jest to, że cechy formalne przytoczonych wyżej konstrukcji są bardzo podobne. Zjawiska te były już analizowane (Korytkowska 1976, 1997), jednak warto przyjrzeć się faktom uwzględniając szerszy materiał oraz biorąc pod uwagę specyfikę semantyczną struktur innowacyjnych, zilustrowanych wyżej.

2. Omawiana w tym opracowaniu tematyka dotyczy szerokiej w języku kategorii semantycznej *ilości*. Ujęcie teoretyczne, biorące jako punkt wyjścia analizy płaszczyznę semantyczną, obejmuje ogół środków językowych, które implikują treści związane z wyrażaniem w danym języku charakterystyki ilościowej¹. Duża część tego pola wyrażana jest w językach za pomocą elementów leksykalnych.

Problem analizowany w tym artykule dotyczy fragmentu tego pola, a więc podklasy kategorii ilości, która ma charakter szczególny w językach słowiańskich. Podklasa ta jest uzależniona kontekstowo od cech semantycznych czasowników,

¹ Obszerne omówienie tych środków zawiera monograficzna analiza konfrontująca język bułgarski i polski (Кримова-Цветкова 1994).

które spełniają w zdaniu funkcję predykatu i w klasycznej postaci partytywność w takim kontekście jest wyrażana formalnie poprzez szczególną postać frazy dopełnieniowej (NP_{gen}) (*genetivus partitivus*). Ten rodzaj manifestowania się podkategorii partytywności poświadczony jest od czasów historycznych do dziś w większości języków słowiańskich. Jednostki predykatywne o takich cechach składniowych poświadczane są w tekstach kanonu scs i należą do pól *brania / dawania / wchłaniania* (Bartula 1969: 68). Otwierają one pozycję argumentową dla obiektu (O), który jest podzielny, a więc takiego, z którego można wydzielić pewną część. Obecnie, na przykład w języku polskim, ten zbiór jest liczny – należą tu czasowniki o poszerzonych względem ‘brać’ znaczeniach, typu ‘próbować’, ‘pociągać’ (o papierosie), ‘przegryzać’ itp., w tym takich, które cechują się przedrostkami implikującymi odnoszenie się predykatu do części jakiejś całości (np. *odkroić, odlamać* itp.).

Predykaty, które dopuszczają przejawianie się partytywności, należą więc najczęściej do klasy dwuargumentowych pierwszego rzędu o charakterystyce ($P_{x, y}$), gdzie y odnosi się do obiektu podlegającego podziałowi i z reguły w strukturze zdaniowej zajmuje miejsce dopełnienia bliższego (NP_{gen}). W przypadku predykatów trzyargumentowych realizacja y w strukturze zdaniowej jest analogiczna. Co do uwarunkowań dotyczących kategorii określoności/nieokreśloności por. niżej, p. 3.

Ten rodzaj formalnego wyrażania treści partytywnych zaczął jednak konkurować ze zjawiskiem innowacyjnym, a więc zasygnalizowanym wyżej nowym rodzajem gramatyzacji. Pozycja fraz $NP_{gen part}$ zostaje zastąpiona przez frazy przyimkowe typu bułg. *om^NP*, (por. przykłady wyżej, p. 1). Innowacje miały różne podłoże – były to interferencje sąsiadującego systemu/systemów językowych, wpływ przekładów z tych języków, ale w przypadku języka bułgarskiego i macedońskiego także historyczne zmiany struktury języka w kierunku analityzmu i wypieranie form przypadka gramatycznego przez frazy przyimkowe łączące się początkowo z formą przypadku (*gen.*), potem z tzw. formą ogólną.

2.1. Obszar południowosłowiański

2.1.1. Zaczątki gramatyzacji w polu partytywności obecne są w tekstach klasycznych (kanonicznych) dokumentujących stan języka staro-cerkiewnosłowiańskiego, co zanalizował Cz. Bartula (1969: 71–73)

2.1.1.1. Opisany przez Cz. Bartulę (1969) materiał ilustruje konkurencję konstrukcji zawierających frazy argumentowe y w formie *genetiwu* (i funkcji *genetiwu partitiwu* – NP_{gen}) oraz syntagmy zawierające przyimek *otъ* w ramach fraz y o budowie *otъ ^NP_{gen}*, por.:

<i>Dadite namъ otъ olѣa vašego</i>	Mt 25.8
[...] <i>i psi edetъ otъ krupicъ</i>	Mt 15. 27
[...] <i>a iže pietъ otъ vody</i>	J 4. 14

Autor stwierdza częstą zbieżność takich konstrukcji z cechami odpowiedników greckiego oryginału (również występują tam frazy przyimkowe) i wskazuje, że zjawisko to charakteryzowało głównie obszar dialektów bułgarsko-macedońskich (Bartula 1969: 72)².

2.1.1.2. W trakcie procesów przebudowy języka bułgarskiego i macedońskiego w kierunku analityzmu omawiany tu typ archaicznych konstrukcji poświadczonych w tekstach kanonicznych nie zanikł, przeciwnie, został dostosowany do cech tych języków w zakresie kategorii nominalnych (zanik fleksji przypadkowej). Jest on do dziś w pełni systemowy i nie ma zabarwienia archaicznego lub cech stylu wyższego. K. Mirczew (Мирчев 1978: 280–284) uwzględnia proces zaniku genetiwu w obrębie fraz z genetiwem i zastępowanie ich przez formę accusatiwu oraz wycofywanie się form genetywnych już od X–XI w. w obrębie fraz przyimkowych (bez względu na funkcję fraz). Proces ten, typowy dla zmian systemu ku analityzmowi, obecny był zdaniem autora jeszcze w okresie średniobułgarskim. K. Mirczew zwraca uwagę także na to, że jednocześnie w funkcjach partytywnych formy genetiwu występują w ramach konstrukcji bezprzyimkowych – dotyczy to zawartych we frazie leksemów wyrażających pewną ilość, jak np. *množestvo narodъ*; *jeliko divesa*; *narodъ mnogъ mytarii* – analogicznie do fraz z liczebnikami (Мирчев 1978: 283). Omawiane w tym artykule konstrukcje i historia ich powstania nie są jednak w monografii K. Mirczewa wyodrębnione i opracowane. Można tu tylko przypomnieć, że w opisach składniowych współczesnego języka bułgarskiego (w tym w gramatykach) analizowany typ realizacji pozycji argumentowej *y* w ramach fraz *om*^NP jako jej wariantu partytywnego również nie jest odnotowywany³.

Poniżej zilustrowane są zdania wyrażające partytywność we współczesnych wersjach Biblii bułgarskiej i macedońskiej (o ile jest to możliwe, są to odpowiedniki cytowanych wyżej wersetów z tekstów kanonu, cytowanych przez (Bartula 1969).

2.1.1.2.1. Język bułgarski: (Библия 1998)

[...] *дайте ни от вашето масло, защото светилниците ни гаснат*

Mt 25. 8

[...] *ала и псетата ядат от трохите, що падат от трапезата на господарите им*

Mt 15.27

[...] *а който пие от водата, която аз ще му дам, той вовек нима да ожадне*

J 4.14

(por. też: *всякой, който пие от тая вода, пак ще ожадне*

J 4.13)

² Wpływ tych tekstów objął, jak wiadomo, obszar wschodniosłowiański. Współcześnie wydana Biblia w archaicznej redakcji wschodniosłowiańskiej języka cerkiewnosłowiańskiego przez Ukraińską Cerkiew Prawosławną (*Свещенное евангелие* 1999) zawiera omawiane tu konstrukcje. Por. np.: *i psi jadęť ot krupicъ, padaščihъ ot trapezy* Mt 15.27; *prinesite ot rybъ jaže jaste nuně* J 21.10; *vsekъ pięi ot vody seę, vžadetsę paky.* J 4.13 [transliteracja starej cyrylicy – MK].

³ Opisu i analizy tego fragmentu pola partytywności brak również w monografii (Крумова-Цветкова 1994).

[...] *отсега нататък няма да пия от този лозов плод* Mt 26.29
 [...] *донесете от рибата, що сега уловихте* J 21.1.

2.1.1.2.2. Język macedoński: (Свето писмо 1991)

Дайте ни од елејот ваши, защото нашите светилници гаснат. Mt 25.8
 [...] *но и кучињата јадат от трошките, што паѓаат од трапезата на нивните господари#* Mt 15.27
 [...] *а кој тие од водата, што ќе му ја дам Јас, нема никога да ожедни* J 4.14
 (por. też: *Секој што тие од оваа вода, пак ќе ожедни* J 4.13)
 [...] *оти отсега нема да пијам од овој лозов плод* Mt 26.29
Донесете од рибите што ги уловивте сега! J 21.10

2.1.1.3. Język serbski: (Библија 2001)

Fakty zawarte we współczesnym przekładzie Biblii serbskiej świadczą o historycznie szerszym zasięgu występowania omawianych tu konstrukcji partytywnych, niż ten, który wskazał Cz. Bartula (1969). Konstrukcje cechuje występowanie frazy *y* z przyimkiem *od* w formie genetiwu (a więc w formie tożsamej ze stanem w kanonicznych tekstach scs).

Дайте нам од уља вашега, јер се наше светиљке гасе. Mt 25.8
али и пси једу од мрва што падају са трпезе господара њихових. Mt 15.27
А који пије од воде коју ћу му ја дати неће ожедњети довијека J 2.14
 (por. też: *Сваки који тие од ове воде опет ће ожедњети* J 4.13)
Донесете од рибе што сада ухватисте J 21.10

2.2. Obszar zachodniosłowiański

2.2.1. W języku polskim istnieją ślady omawianych tu przyimkowych konstrukcji partytywnych, które stanowią efekt wpływu łacińskiego (prawdopodobnie głównie Wulgaty) w postaci przyimka *z*, który najprawdopodobniej stanowi odpowiednik łac. *de/ex*. W powojennych przekładach Biblii występują one rzadko, por. np. przykłady z Biblii Tysiąclecia (Biblia 1991):

Tak, Panie, lecz i szczenięta jedzą z okruszyn, które spadają ze stołu ich panów. Mt 15.27
Odtąd nie będę już pił z tego owocu krzewu winnego aż do owego dnia, kiedy pić go będę z wami nowy Mt 26.29

Por. występujące także w tym tekście frazy genetywne:

Użycie nam swej oliwy, bo nasze lampy gasną. Mt 25.8
Daj mi tej wody, abym już nie pragnęła. J 4.15

Przynieście jeszcze ryb, któreście teraz ulowili
Panie, dawaj nam zawsze tego chleba!

J 21.10

J 6.34

Konstrukcja przyimkowa jest archaiczna i współcześnie nie jest aktywna. Słownik PWN (ISJP 2000: 1181–1183) w obszernym haśle poświęconym przyimkowi z nie odnotowuje omawianej tu funkcji.

2.2.2. Gwary kaszubskie

2.2.2.1. F. Lorentz w gwarach kaszubskich zaświadcza występowanie bezprzyimkowych konstrukcji partytywnych zawierających formy genetiwu, ale określa je jako rzadkie, natomiast konstrukcje zawierające przyimek *uod* z frazą genetywną (typ: *uod nĕx uořeòv*) w zdaniach zawierających czasowniki „używanie, jedzenie, picie” zdaniem tego autora są dominujące (Lorentz 1962: 1093–1094; 1099–1100). W monografii brak bardziej szczegółowych analiz omawianej tu kategorii oraz opisu geografii zjawiska. Proweniencja omawianych tu konstrukcji jest jasna: są one efektem wpływu gwar niemieckich (prawdopodobnie dolnoniemieckich) na obszar Kaszub (zwłaszcza północnych), por. typ zdań w niemieckim: *-Iss von dem Käs!* ‘Zjedz sera!’⁴. Por. też szczegółowiej (Korytkowska 1997: 167–168).

2.2.2.2. W słowniku gwar kaszubskich B. Sychty (1967–1976) obecne są poświadczenia zdań z partytywnością wyrażaną syntagmami *uod*^{NP_{gen}} na północy Kaszub (nie wszystkie przykłady są jednak lokalizowane). Trudno na podstawie tego materiału ocenić częstość i szczegółową geografie występowania omawianej tu konstrukcji, zwłaszcza że budowa haseł nie uwzględnia regularnego określania rekcji czasowników. Wyekscerpowane przykłady pochodzą ze swobodnych, często dłuższych wypowiedzi informatorów, są to – zgodnie z zadeklarowanym w tytule słownika profilem – teksty opowieści regionalnych, bajek, przypowieści. Tak więc użycie konstrukcji partytywnych jest przypadkowe, uzależnione jest od treści narracji. Obok takich konstrukcji słownik poświadcza liczne przykłady występowania zdań z genetiwem partitiwem. Na tej podstawie można ocenić, że konstrukcja o proveniencji niemieckiej wycofuje się. Oto przykłady zaczerpnięte ze słownika B. Sychty:

[...] *zacòł Pana Jezusa pŕeprašac ji dĕl myu tĕž uod ne xleba*

Sychta I, 379 (Sierakowice)

[...] *uona zjadła uod nĕx uořeòv z dŕeva*

Sychta I, 156 (Puzdrowo)

[...] *zjĕd uod nĕx b'ĕlĕx kóatòv*

Sychta I, 155 (Puzdrowo)

Jã le pĕrŕŕŕŕ od tego ujad.

Sychta II, 98 (brak lokalizacji)

Dãj le mé od tego sŕĕžĕgo xleba ...

Sychta VI, 37 (pn-zach)

Podãj le mé ješ od tĕx vaflòv.

Sychta VI, 47 (brak lokalizacji)

⁴ Takie przykłady cytują autorzy (*Deutsch-polnische kontrastive Grammatik* 1999).

Równocześnie często poświadczane są z różnych części Kaszub struktury partytywne zawierające formy *gen. part.*, por.:

<i>Jã pudą bulev vëbrac</i>	Sychta II, 320
[...] <i>dej le tjabak'i</i>	Sychta III, 93
<i>Dodäj pëpřu do të zupë.</i>	Sychta IV, 254
[...] <i>ta jim të vodë ñe dala.</i>	Sychta IV, 286

3.0. Odnosząc się do kategorii partytywności jako podkategorii w polu semantycznej kategorii ilości, która może się manifestować w językach słowiańskich w sposób zgramatyzalizowany, trzeba wspomnieć, że predykaty sygnalizujące relacje *brania /dawania/wchłaniania* występują w strukturach zdaniowych, w których działanie argumentu o cechach agentywnych (NP w pozycji frazy kongruentnej z verbum – podmiotowej) na pewien obiekt może obejmować ten obiekt jako całość lub tylko część. W systemach fleksyjnych ta opozycja wyrażana jest poprzez frazy w accusatiwie vs frazy w genetiwie – por. pol. *Zjadłam ciasto* vs *Zjadłam ciasta* (tu także może być wyrażona leksykalnie – *Zjadłam trochę/porcję ciasta.*). Gramatyzalizacja partytywności takich treści dotyczy z reguły sytuacji, kiedy orzeka się oddzielenie/wydzielenie pewnej części obiektu/substancji, ale w tym zbiorze zdań wyróżnić dwie podklasy struktur zdaniowych semantycznie się różniące. Różnice między nimi związane są z nacechowaniem obiektu (pozycji argumentowej *y*) co do kategorii nieokreśloności/określoności, badanej w ramach teorii referencyjnej lub kwantyfikacyjnej (Topolińska 1984; Косецка-Тошева/Гаргов 1990).

W typie A) zdania *Kupiłam chleba, cukru i sera.* (por. też np. bułg. *Kynux малко сирене, захар и хляб*) można interpretować jako ‘Kupiłam trochę (jakiegoś) chleba i sera’, a także generycznie ‘Kupiłam trochę czegoś, co jest chlebem, cukrem i serem’. Tak więc te zdania charakteryzuje nieokreśloność wydzielanej części obiektu/substancji, brak w nich natomiast informacji o zakresie pojęcia z centrum frazy.

W typie B) (np. bułg. *Onumax om cynama*) relacja odnosi się do wydzielanej *nieokreślonej* części *określonego* (/ wyznaczonego⁵) obiektu / *określonej* substancji. Właśnie ten drugi typ struktury semantycznej ulega gramatyzalizacji, jak to ilustrują przytoczone wyżej przykłady. Z jednej strony fakt wydzielenia nieokreślonej części obiektu sygnalizowany jest poprzez przyimek (*ot/om*), z drugiej strony – zwłaszcza w analitycznym języku bułgarskim i macedońskim – określoność / jednoznaczność referencyjna obiektu, zgodnie z regułami gramatycznej realizacji kategorii określoności w danym języku, komunikowana jest poprzez frazę z rodzajnikiem określonym. Języki takie dają też możliwość realizacji kategorii określo-

⁵ Różnica terminologii wynika z zastosowanego w pracach modelu analizy kategorii określoności (por. Topolińska 1984; Косецка-Тошева/Гаргов 1990).

ności poprzez elementy leksykalne⁶ (zaimki – np. *Onumax om mazu cyna*). Szerzej o cechach semantycznych struktury partytywnej por. Korytkowska 1976, 1997.

3.1. Zakres uwzględnionego w tym opracowaniu materiału⁷ wnosi pewne, jak się wydaje, interesujące spostrzeżenia. Jest oczywiste, że w językach cechujących się gramatyzacją kategorii określoności/nieokreśloności struktura semantyczna zdań typu B) przejawia się formalnie. W językach takich, jak język serbski, polski, gwary kaszubskie, których systemy nie mają obligatoryjnie realizowanej formalnie kategorii określoności w analizowanym typie zdań, interpretacja cech fraz y w strukturach typu B) jest trudniejsza.

Istotne jest tu nawiązanie do stanowiska Z. Topolińskiej (1984: 309–312) wobec wyborów dotyczących wyznaczoności elementów, o których mówi nadawca. Zdaniem autorki charakterystyka referencyjna obiektu komunikowana przez nadawcę jest uzależniona od jego „świadomej intencji komunikatywnej”, a nie od „obiektywnego układu faktów”. Nadawca może więc uznać, że dany obiekt jest zidentyfikowany i przypuszcza, że jest to również czytelne dla odbiorcy. Trzeba uwzględnić i to, że „w szeregu wypadków jest to wprost związane z rygorami budowy tekstu spójnego” (Topolińska 1984: 311–312)). W związku z tym w tekście takiego języka występują frazy bez wykładnika określoności (o cechach deskrypcji niezupełnych), ale w strukturze semantycznej zdania realizują one pozycję dla obiektu wyznaczonego.

Przy interpretacji tekstu zawierającego deskrypcje niezupełne ważną rolę odgrywa szerszy kontekst (zdaniowy lub sytuacyjny) i takie niedopowiedzenie⁸ w zakresie nacechowania co do kategorii określoności/nieokreśloności jest w pełni systemowe. Częstym kontekstem zdaniowym, w którym brak wykładnika określoności, jest np. zdanie relatywne, ponieważ wnosi pewne szczegóły sytuacyjne/kontekstowe dla pojęcia sygnalizowanego przez centrum frazy (np. *Донесете од пуџе умо cada yxvamucme.*; por. też wyżej – przykłady serbskie i polskie). Jednocześnie zawieranie jawnych wykładników określoności, np. w formie zaimków wskazujących, może być nadmiarowe. Por. np. obecność zaimka w zdaniu pol. *Weż tego tortu!* w sytuacji, kiedy na stole znajduje się jeden rozpoznawalny obiekt tego typu. Z. Topolińska (1984: 312) zauważa też, że stosowanie zaimka wskazującego *ten* w polszczyźnie można interpretować jako ekspresywne w wypadkach, kiedy nadawca tekstu nacechowuje w ten sposób każdą z fraz w zdaniu, zakładając, że jest to uzasadnione poprzez wspólne doświadczenie uczestników sytuacji mówienia, np. *Ale ten kontroler też mógłby te bilety szybciej sprawdzać.*

⁶ Monografie (Topolińska 1984; Косецка-Тошева/Гаргов 1990), oparte na modelach semantycznych, obejmują ogół środków wyrażających dana kategorię.

⁷ W (Korytkowska 1996, 1997) uwaga była skupiona na języku bułgarskim i gwarach kaszubskich.

⁸ O modelu opisu kategorii określoności/nieokreśloności oraz o zjawisku „niedopowiedzenia kwantyfikacji” por. Косецка-Тошева/Гаргов 1990: 134–158).

3.2. Zwraca uwagę fakt, że poświadczone w słowniku B. Sychty (1967–1976) przykłady analizowanego w tym opracowaniu typu zdań z reguły zawierają wykładnik określoności obiektu w postaci zaimka wskazującego⁹, co sugeruje utrwalenie się i powielanie takiej właśnie struktury. W związku z tym nasuwa się uwaga dotycząca stopnia jawnego wyrażania przez język struktur semantycznych – tutaj cech wycinka pola obejmującego kategorię partytywności. Być może północnokaszubski typ *Daj le mé od tego świeżego chleba* [...] jako ustalona struktura jest z reguły powielany, chociaż użycie zaimka w językach o analogicznym systemie nie jest typowe i nie jest wymagane (por. wyżej, p. 3.1.). Udokumentowane przykłady kaszubskie nie dają też podstaw do oceny takich konstrukcji jako ekspresywnych.

Z tej perspektywy fakty zaświadczone w kaszubszczyźnie są bardzo zbliżone do stanu, jaki poświadcza w omawianym materiale bułgarski i macedoński, które mają zgramatyzowaną kategorię określoności w postaci rodzajnika i wyrażają obligatoryjnie określoność argumentu *y* (*mutatis mutandis*, jeśli chodzi o systemy językowe). Ciekawe, że paralelne przykłady z Biblii serbskiej takiej obligatoryjności nie poświadcza. Ocena stanu aktualnego w dialektach kaszubskich jest trudna, ponieważ problem wymagałby nowszych badań i obszerniejszego materiału. Trzeba też wziąć pod uwagę powszechną obecność w gwarach kaszubskich klasycznych struktur partytywnych (z formami fraz NP_y w *gen. part.*) oraz bliskie kontakty z niekaszubskimi gwarami sąsiadującymi i z ogólnym językiem polskim – te zjawiska zapewne wywierają obecnie znaczny wpływ na częstość występowania konstrukcji, która nie jest podtrzymywana poprzez kontakty dwujęzyczne.

Bibliografia

A) Źródła

- Biblia* 1991 = *Pismo Święte Starego i Nowego testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*. Opracował zespół biblistów polskich z inicjatywy benedyktynów tynieckich. Biblia Tysiąclecia, wyd. czwarte, Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.
- ISJP 2000 = *Inny słownik języka polskiego*, t. 1–2, red. M. Bańko, wyd. 2, Warszawa.
- Pismo Święte Nowego testamentu*, 1949. Wstęp, nowy przekład z Wulgaty, komentarz przez ks. E. Dąbrowskiego doktora świętej teologii, doktora nauk biblijnych, wyd. drugie poprawione i uzupełnione, Warszawa: „PAX”.
- Sychta B., 1967–1976, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. 1–7, Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk.
- Библија* 2001 = *Библија или Свето писмо Старога и Новога завета*, предео Ђ. Даничић, Београд: Југословенско библејско друштво.

⁹ Analogiczne cechy poświadcza przykłady F. Lorentza (1962: 1099–1100).

- Библия 1998* = *Библия сиреч книгите на Ветхия и Новия завет*, София: Издава св. Синод на Българската църква.
- Свещенное евангелие 1999*, по благославлению Блаженнейшего Митрополита Киевского и всея Украины, Киев: Издание Украинской Православной Церкви.
- Свето писмо 1991* = *Свето писмо на Старуот и на Новиот завет*, второ издание. Со благослав од Светиот архијерејски синод на Македонската православна црква, Свиндон: Британско и инострано библиско друштво ; Скопје: Македонска книга.

B) Literatura

- Bartula Cz., 1969, *Składnia zdania pojedynczego w języku staro-cerkiewno-słowiańskim*, Kraków.
- Deutsch-polnische kontrastive Grammatik*, Bd. 2, 1999, Hildesheim: OLMS Verlag.
- Korytkowska M., 1976, *Partytywność adwerbalna we współczesnym języku bułgarskim*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, t. 15, s. 177–184.
- Korytkowska M., 1997, *O gramatykalizacji kategorii partytywności (paralela rozwojowa kaszubsko-bułgarska)*, [w:] *Onomastyka i leksykologia*, red. H. Popowska-Taborska, J. Duma, Warszawa, s. 159–165.
- Lorentz F., 1962, *Gramatyka pomorska*, t. 3, Wrocław.
- Popowska-Taborska H., 1998, *Specyfika leksykalnych interferencji kaszubsko-dolnoniemieckich*, „Z Polskich Studiów Sławistycznych”, seria 9: *Językoznawstwo*. Prace na XII Międzynarodowy Kongres Sławistów w Krakowie 1998, Warszawa, s. 225–230.
- Topolińska Z., 1984, *Składnia grupy imiennej*, [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*, red. Z. Topolińska, Warszawa.
- Косеска-Тошева/Гаргов 1990 = Косеска-Тошева В., Гаргов Г., *Семантичната категория определеност/неопределеност*, [w serii: *Българско-полска съпоставителна граматика*, т. 2], София.
- Кримова-Цветкова Л., 1994, *Семантичната категория количество и нейното изразяване в българския и полския език*, [w:] *Българско-полска съпоставителна граматика*, т. 3: *Семантичните категории количество и степен* ; св. 1: Кримова-Цветкова Л., Рошко Р., *Семантичните категории количество*, София, s. 39–171.
- Мирчев К., 1978, *Историческа граматика на българския език*, София.

References

A) Sources

- Biblia 1991* = *Pismo Święte Starego i Nowego testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*. Opracował zespół biblistów polskich z inicjatywy benedyktynów tyńskich. *Biblia Tysiąclecia*, 4th edition, Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.

- Biblia* 1998 = *Biblia sirech knigite na Vethia i Novia zavet*, Sofia: Izdava sv. Sinod na Balgarskata tsarkva.
- Biblija* 2001 = *Biblija ili Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*, preveo Đ. Daničić, Beograd: Jugoslovensko biblejsko društvo.
- ISJP 2000 = *Inny słownik języka polskiego*, Vol. 1–2, ed. M. Bańko, 2nd edition, Warszawa.
- Pismo Święte Nowego testamentu*, 1949. Wstęp, nowy przekład z Wulgaty, komentarz przez ks. E. Dąbrowskiego doktora świętej teologii, doktora nauk biblijnych, 2nd edition, revised and supplemented, Warszawa: „PAX”.
- Sveto pismo* 1991 = *Sveto pismo Sveto pismo na Starot i na Noviot zavet*, vtoro izdanie. So blagoslav od Svetiot arhijerejski sinod na Makedonskata pravoslavna crkva, Svindon: Britansko i inostrano biblejsko društvo ; Skopje: Makedonska kniga.
- Svëshchennoye yevangeliye* 1999, po blagoslavleniyu Blazhenneyshego Mitropolita Kiyevskogo i vseya Ukrainy, Kiyev: Izdaniye Ukrainskoy Pravoslavnoy Tserkvi.
- Sychta B., 1967–1976, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, Vol. 1–7, Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk.

B) Literature

- Bartula Cz., 1969, *Składnia zdania pojedynczego w języku staro-cerkiewno-słowiańskim*, Kraków.
- Deutsch-polnische kontrastive Grammatik*, Vol. 2, 1999, Hildesheim: OLMS Verlag.
- Korytkowska M., 1976, *Partytywność adwerbalna we współczesnym języku bułgarskim*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, Vol. 15, pp. 177–184.
- Korytkowska M., 1997, *O gramatykalizacji kategorii partytywności (paralela rozwojowa kaszubsko-bułgarska)*, [In:] *Onomastyka i leksykologia*, red. H. Popowska-Taborska, J. Duma, Warszawa, pp. 159–165.
- Koseska-Tosheva V., Gargov G., *Semantichnata kategoria opredelenost/ neopredelenost*, [in the series: *Balgarsko-polska sapostavitelna gramatika*, Vol. 2], Sofia.
- Krumova-Tsvetkova L., 1994, *Semantichnata kategoria kolichestvo i neynoto izrazyavane v balgarskia i polskia ezik*, [In:] *Balgarsko-polska sapostavitelna gramatika*, Vol. 3: *Semantichnite kategorii kolichestvo i stepen* ; sv. 1: Krumova-Tsvetkova L., Roshko R., *Semantichnata kategoriya kolichestvo*, Sofia, s. 39–171.
- Lorentz F., 1962, *Gramatyka pomorska*, Vol. 3, Wrocław.
- Mirchev K., 1978, *Istoricheska gramatika na balgarskia ezik*, Sofia.
- Popowska-Taborska H., 1998, *Specyfika leksykalnych interferencji kaszubsko-dolnoniemieckich*, „Z Polskich Studiów Sławistycznych”, seria 9: *Językoznawstwo*. Prace na XII Międzynarodowy Kongres Sławistów w Krakowie 1998, Warszawa, pp. 225–230.
- Topolińska Z., 1984, *Składnia grupy imiennej*, [In:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*, ed. Z. Topolińska, Warszawa.

Summary

Grammaticalization of the opposition

***Whole : Part* as the influence of various sources of interference (examples from South Slavic languages and Kashubian dialects)**

Constructions expressing the separation of a part from the whole which arose independently on the two ends of the Slavic land are presented in the article. The analyzed phenomena, resulting from interference of Slavic and non Slavic languages (Greek and German), are relevant to some South Slavic and Kashubian dialects. The semantic structure of these constructions is proposed and it is shown how their relevant semantic features are expressed in sentences. One of them is the definiteness of the object from which a certain part is detached. It is concluded that Bulgarian and Macedonian on the one hand and Kashubian dialects on the other are characterised by similar level of details expressing the semantic structure of the analyzed sentences despite different grammatical structures of these languages.

Keywords: language interference, opposition *Whole : Part*, semantic category of definiteness / indefiniteness, South Slavic languages, Kashubian dialects.